

Mia Laiho kok ym.

Kirjallinen kysymys palvelusetelin tarjoamisen velvoittavuudesta ikäihmisten hoivassa ja sen riittävästä arvosta huolehtimisesta

Eduskunnan puhemiehelle

Palvelusetelien hyödyntäminen vahvistaa asiakkaan osallisuutta, itsemääräämisoikeutta ja valinnanvapautta. Palvelusetelin avulla asiakkaalla on mahdollisuus toteuttaa palvelun paikkaan ja sijaintiin liittyviä toiveitaan. Asiakkaalla on mahdollisuus myös kieltäytyä palvelusetelistä, luopua sen käytöstä tai vaihtaa palveluntuottajaa. Palvelusetelien hyödyntäminen voi myös nopeuttaa palveluun pääsyä ja lisätä alueen käytettävissä olevia palveluntuottajia. Tämä luo pienillekin yrityksille toimintamahdollisuuksia ja helpottaa markkinoille tulemistä vahvistaen samalla alueen elinvoimaa. Palvelusetelit tuovat myös joustovaraa palvelutuotantoon.

Palveluseteliä käytetään sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa varsin niukasti — vain alle 2 % kaikista sote-palveluista toteutetaan palvelusetelin avulla. Palvelusetelin käyttö painottuu sosiaalipalveluihin, kuten ikääntyneiden ja vammaisten ympärivuorokautiseen palveluasumiseen sekä kotihoitoon. Terveyspalveluissa palveluseteliä käytetään erittäin vähän. Terveyspalveluissa palveluseteliä käytetään eniten suun terveydenhuollossa. Palveluseteli olisi myös tärkeä mahdollisuus esimerkiksi omaishoitajien vapaapäivien mahdollistamisessa — perheenjäsenelle voi näin valita sopivaksi katsotun hoivapaikan vapaapäivän ajaksi. Ongelmana kuitenkin on että palvelusetelin kautta hoivapaikkoja on vain vähän tarjolla.

Hallitusohjelmassa on palveluseteliä koskevat seuraavat kirjaukset:

- "Ohjataan hyvinvointialueita tarvittaessa käyttämään ostopalvelua tai palveluseteliä. Käynnistetään tehostettu perusterveydenhuollon saatavuuden seurannan jakso osana hyvinvointialueiden ohjausta."
- "Varmistetaan omaishoitajille mahdollisuuksia pitää vapaapäiviä palvelusetelin, kotihoitopalvelun, intervallihoidon ja perhehoidon avulla."

Palvelusetelilainsäädäntö on pääosin hyvä, mutta käytännössä sen erilaiseen käyttöön eri puolilla Suomea liittyy haasteita. Palvelusetelien arvon pitäisi seurata kustannusten kasvua, mutta tämä ei kaikkialla toteudu. Tämä johtaa palvelusetelituottajien ja asiakkaiden ahdinkoon. Lisäksi palvelusetelissä tuottajan kannalta haasteita aiheutuu myös siitä, ettei palveluntuottaja voi tietää kuinka paljon ja kuinka kauan palvelusetelitä käytetään.

Mikäli palvelusetelin arvo jää liian matalaksi, todellista valinnanmahdollisuutta asiakkaalla ei ole. Jos palvelusetelin arvo ei ole riittävä, tarjonta kuihtuu, kun varsinkaan pienempien yrittäjien ei kannata tarjota palveluja palvelusetelin avulla. Palautetta on tullut muun muassa helsinkiläisil-

Kirjallinen kysymys KK 215/2025 vp

tä palveluntuottajilta, että Helsingin kaupunki on tarkistanut ympärivuorokautisen palveluasumisen palvelusetelin arvoa viimeksi vuonna 2021. Palautteen mukaan tuolloin tarkistettut arvot olivat merkittävästi jälkeenjääneitä, sillä edeltävä korotus oli tehty vuonna 2015. Vuonna 2021 tehty korotus ei saatujen tietojen mukaan riittänyt kattamaan yleistä kustannusten nousua ja lisäksi hoivan sisällössä oli tapahtunut lainsäädännön ja Helsingin kaupungin päätösten mukaisia kustannuksia nostavia muutoksia. Esimerkiksi Helsingin oman ympärivuorokautisen hoivan tuotannon kustannus vuonna 2023 oli saatujen tietojen mukaan 224 euroa/vrk sisältäen vuokran (n. 30 euroa/vrk). Ilman vuokraa kustannus oli 194 euroa/vrk (valtakunnallisesti n. 192 euroa). Näin ollen kuukausittainen hinta olisi 5 001 euroa/kk.

Ostopalvelussa ja omassa tuotannossa asiakkaan hoivamaksussa huomioidaan ensisijaisesti asiakkaan nettotulot, joista voidaan vähentää laissa säädettyt kulut, kuten asumis- ja lääkemaksut. Lisäksi voidaan huomioida mm. Kela-korvattavat lääkkeet, kliiniset ravintovalmisteet ja perusvoiteet. Näiden huomioiden jälkeen 85 % menee hoivamaksuun ja vähintään 164 euroa jää asiakkaalle. Palvelusetelissä nettotulojen ja palvelusetelin arvo ovat yhteensä noin 4 200 euroa. Jo tästä havaitaan, ettei palvelusetelin arvo ole riittävä palvelun hankkimiseen Helsingissä. Vastaavasti Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueella palvelusetelin arvo on jopa 1 000 euroa enemmän samasta palvelusta kuukaudessa Helsinkiin verrattuna.

Kun on arvioitu, että ikäihminen tarvitsee ympärivuorokautisen hoivan paikan, hyvinvointialueelle ei pitäisi olla merkitystä onko kyse palvelusetelistä, ostopalvelusta tai omasta palvelusta, kunhan hankittavan palvelun kustannukset eivät oleellisesti eroa toisistaan. Jos hyvinvointialue ei turvaa palvelusetelin riittävällä arvolla hoivaa, hoivapaikkaa palvelusetelillä ei pysty ottamaan vastaan ja palvelutarjonta sen seurauksena kapenee. Vanhuksilla tai omaishoitajilla ei ole enää mahdollisuutta valita ja myös omaishoidon vapaita jää käyttämättä, kun omalle omaiselle ei voi valita soveltuvaa hoivapaikkaa. Tämä johtaa siihen, että hoivapalveluja tarjoaa jatkossa enää suuret yritykset ja julkinen puoli itse. Tämä ei kannusta hintojen ja laadun osalta parhaaseen tilanteeseen. Omaishoitajat jättävät usein heille kuuluvat vapaapäivät käyttämättä, kun omalle omaiselle soveltuvaa hoivapaikkaa esim. muistisairaille tarkoitettua lyhytaikaista kodinomaista hoivapaikkaa ei ole tarjolla. Tämä johtaa omaishoitajien uupumiseen. Palvelusetelin riittävä arvo on kriittinen asia sekä yrityksille että asiakkaalle mahdollisuudesta ottaa vastaan hoivapaikka palvelusetelillä ja vaikuttaa hoivapaikkaansa.

Monituottajamallia, eli useita palveluntuottajia hyödyntämällä hyvinvointialue voi vastata palvelujen kasvavaan kysyntään nopeasti ja joustavasti. Palveluseteli on tärkeä yhteistyöväline myös erityisesti pienempien palveluntuottajien ja hyvinvointialueiden välillä. Palvelusetelin arvon pitäisi olla sellainen, että asiakkaan näkökulmasta ei pitäisi olla merkittävää eroa onko käytössä ostopalvelu tai palveluseteli. Arvon pitäisi olla myös mitoitettu siten, että ympärivuorokautinen hoiva on sillä mahdollista myös käytännössä toteuttaa. Jos palvelusetelin arvo on liian matala, tavallisen keskituloisen eläkettä saavan vanhuksen tili on nopeasti tyhjä suurten kustannusten vuoksi.

Hyvinvointialan järjestö HALI ry on tehnyt palvelusetelien hyödyntämiseen kannustavan oppaan hyvinvointialueille. Hali on nostanut esille epäkohdan myös siitä, että palvelusetelin käyttöä määrittelevässä ns. sääntökirjassa on rajoituksia voiko hoivapaikkaan hankkia muita palveluja palvelusetelin lisäksi. Jos esim. hoivaa tarvitseva vanhus haluaisikin vuokrata isomman huo-

Kirjallinen kysymys KK 215/2025 vp

neen tai hankkia lisää lääkäripalveluja hoivapaikkaan se ei ole mahdollista. Olisi asiakkaan kannalta hyödyllinen ja hyvinvointialueen kannalta järkevä ratkaisu, että asiakkaat voisivat halutessaan laajentaa saamiensa palveluja tai hankkia joitakin lisäpalveluja. Tämä edistäisi paitsi asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja elämänlaatua myös usein terveyttä ja hyvinvointia. Samalla asiakkaan tarve käyttää hyvinvointialueen sote-palveluja voi vähentyä. Oman rahan käyttömahdollisuus palvelusetelin arvon lisäksi olisi tärkeää myös siksi, että asiakas voi lisäksi käyttää sitä halutessaan esimerkiksi suuremman asunnon tai muiden palveluiden ostoon.

Eduskunnan oikeusasiamies (EOAK/5684/2020) toteaa ratkaisussaan seuraavaa: "Palvelusetelilain 7 §:n 1 momentin mukaan kunnan tulee määrätä palvelusetelin arvo niin, että se on asiakkaan kannalta kohtuullinen. Kohtuullisuutta arvioitaessa on otettava huomioon kustannukset, jotka aiheutuvat kunnalle vastaavan palvelun tuottamisesta kunnan omana tuotantona tai hankkimisesta ostopalveluna."

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitämme asianomaisen ministerin vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Mitä toimenpiteitä on suunnitteilla palvelusetelin käytön vakiinnuttamiseksi hyvinvointialueilla,

onko harkittu, että sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislakiin tulisi velvoite arvioida palveluseteli- ja ostopalveluhintoja vuosittain, jotta palvelusetelin arvo pysyy riittävänä niin asiakkaan kuin palveluntuottajan näkökulmasta,

onko suunniteltu lakimuutoksia palvelusetelimahdollisuuden säätämiseksi velvoittavaksi asiakkaiden valinnanvapauden edistämiseksi,

miten varmistetaan, että omaishoitajilla on mahdollisuus hankkia myös palvelusetelillä eri hoivapaikoista hoivaa läheiselleen,

miten estetään palvelusetelijärjestelmän alasajo ja palvelusetelin alihinnoittelu,

miten aiotaan varmistaa se, että palveluseteli on realistinen vaihtoehto asiakkaalle ja yritykselle suhteessa hyvinvointialueiden ostopalveluihin ja

miten voidaan varmistaa, että jos vanhus on ympärivuorokautisessa hoivapaikassa ostopalvelun tai palvelusetelin kautta, niin hänellä olisi mahdollisuus hankkia lisäpalveluja hoivapaikkaan?

Helsingissä 17.6.2025

Mia Laiho kok
Sari Sarkomaa kok